

Рейкін В. С.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ МЕЙНСТРИМУ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Мета статті полягає у дослідженні базових теоретико-методологічних передумов та принципів сучасного мейнстріму, а також можливостей їх застосування в контексті тіньової економіки. Аналізуючи та узагальнюючі економічні теорії Нобелівських лауреатів, розглянуто проблеми обмеженої раціональності, інформаційної асиметрії та опортуністичної поведінки економічних агентів. Обґрунтовано переваги інституційного напрямку як найбільш наближеного до реальних умов ринкової діяльності суб'єктів тіньової економіки. Перспективами подальших досліджень є аналіз та модифікація теорії економічної злочинності з урахуванням специфіки тіньової компоненти національної економіки.

Ключові слова: неокласицизм, неінституціоналізм, обмежена раціональність, опортунізм, ризик, тіньова економіка

Табл.: 1. *Бібл.:* 30.

Рейкін Віталій Самсонович – кандидат економічних наук, доцент, кафедра економіки та підприємництва, Луцький інститут Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» (вул. Карбишева, 2, Луцьк, Волинська обл., 43023, Україна)

Email: audit@transinfo.com.ua

УДК 330.8

Рейкин В. С.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ МЕЙНСТРИМА И ИХ ПРИМЕНЕНИЕ В КОНТЕКСТЕ ТЕНЕВОЙ ЭКОНОМИКИ

Цель статьи состоит в исследовании базовых теоретико-методологических предпосылок и принципов современного мейнстрима, а также возможностей их применения в контексте теневой экономики. Анализируя и обобщая экономические теории Нобелевских лауреатов, рассмотрены проблемы ограниченной рациональности, информационной асимметрии и оппортунистического поведения экономических агентов. Обоснованы предпочтения институционального направления как наиболее соответствующего реальным условиям рыночной деятельности субъектов теневой экономики. Перспективами последующих исследований являются анализ и модификация теории экономических преступлений, с учетом специфики теневой составляющей национальной экономики.

Ключевые слова: неоклассицизм, неинституционализм, ограниченная рациональность, оппортунизм, риск, теневая экономика

Табл.: 1. *Библ.:* 30.

Рейкин Виталий Самсонович – кандидат экономических наук, доцент, кафедра экономики и предпринимательства, Луцкий институт Открытого международного университета развития человека «Украина» (ул. Карбышева, 2, Луцк, Волинская обл., 43023, Украина)

Email: audit@transinfo.com.ua

UDC 330.8

Reikin V. S.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL GROUNDS OF MAINSTREAM AND THEIR APPLICATION IN THE CONTEXT OF SHADOW ECONOMY

The goal of the article lies in the study of basic theoretical and methodological prerequisites and principles of modern mainstream and also possibilities of their application in the context of shadow economy. Analysing and generalising economic theories of Nobel laureates, the article considers problems of limited rationality, information asymmetry and opportunistic behaviour of economic agents. The article justifies preferences of the institutional direction as the most appropriate to real conditions of the market activity of subjects of shadow economy. Prospects of further studies are analysis and modification of the theory of economic crimes with consideration of specific features of the shadow component of national economy.

Key words: eoclassicism, neoinstitutionalism, limited rationality, opportunism, risk, shadow economy

Tabl.: 1. *Bibl.:* 30

Reikin Vitaliy S. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Department of Economics and Business, Lutsk Institute of Open International University of Human Development «Ukraine» (vul. Karbysheva, 2, Lutsk, Volynska obl., 43023, Ukraine)

Email: audit@transinfo.com.ua

Постановка проблеми у загальному вигляді. Тіньовий сегмент ринкової системи функціонує згідно з об'єктивними законами економіки. Закономірності взаємодії попиту та пропозиції, вплив конкуренції та трансакційних витрат на максимізацію прибутку і очікуваної корисності, раціональний вибір суб'єктів принципово однакові як в офіційній, так і в тіньовій економіці, що обумовлює можливість застосування одного і того ж теоретичного апарату. Однак окремі теоретичні положення потребують модифікації та верифікації щодо можливостей їх застосування при дослідженні економічних явищ і процесів у тіньовій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення проблеми. Основні теоретичні та методологічні положення сучасного мейнстріму відображені в оглядових публікаціях таких відомих вчених як У. Баумоль, М. Блауг, К. Ерроу, Р. Хайлбронер [2; 5; 21; 23]. Однак тіньова економіка як специфічний об'єкт наукового дослідження потребує окремого підходу. Її функціонування пов'язане з аспектами невизначеності та ризику, обмеженої раціональності, інформаційної асиметрії, що відображено в теорії трансакційних витрат Р. Коуза та О. Вільямсона [7; 17], теорії очікуваної корисності Дж. Неймана і О. Моргенштерна [10], теорії економічної злочинності Г. Беккера

[25], роботах Г. Саймона [12], Е. де Сото [16], М. Фрідмена [20] та інших відомих вчених.

Постановка завдання. Проаналізувати основні теоретико-методологічні положення сучасного мейнстриму в контексті їх застосування щодо тіньової економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нинішній економічній науці притаманне формування неуніверсальних конкуруючих теорій. Нині фактично співіснує та паралельно розвиваються два напрями: традиційно загально визнаний неокласицизм та більш гнучкий і динамічний неінституціоналізм, який не слід розглядати як альтернативу неокласичній економічній теорії.

Відповідно до епістемологічної схеми І. Лакатоса [8], компонентами парадигми є сукупність стійких та незмінних постулатів «жорсткого ядра», а також набір основних передумов «захисної оболонки», схильних до змін в межах парадигми. Сучасний мейнстрим в економічних дослідженнях відповідає бінарній парадигмі неокласицизму та неінституціоналізму, які ґрунтуються на двох спільних елементах «ядра»: 1) методологічний індивідуалізм; 2) концепція «економічної людини» (*homo economicus*).

Згідно з методологією індивідуалізму, сформульованою у працях А. Сміта, Т. Гобса, Б. Мандевіля, К. Менгера, економічні агенти діють відповідно до власних інтересів. Ринкові утворення при цьому розглядаються як сукупність індивідів, що переслідують свої цілі. Такий підхід не означає, що людська поведінка є однаковою, оскільки суспільство має гетерогенну структуру, а господарська діяльність обмежується як формальними (законодавчі норми та правила), так і неформальними чинниками (традиції, звичаї, загальноприйняті умовності). Окрім того, способи досягнення мети можуть суттєво відрізнятися.

Відповідно до концепції «економічної людини», вперше сформульованої А. Смітом та розвинутої в інституціональній парадигмі, раціональна поведінка господарюючих суб'єктів (індивідів, домогосподарств, підприємств) полягає у здійсненні такого вибору серед усіх можливих альтернатив, який дозволяє максимізувати їх власну вигоду найбільш ефективним шляхом [14]. Раціональне рішення переважно трактується як обдумане (тобто не емоційне) та усвідомлене (не інтуїтивне). При цьому принцип раціональності – обов'язковий компонент обох домінуючих парадигм, відносно якого адекватні всі інші принципи. Раціональність передбачає наявність чітко впорядкованих та стійких переваг людини, які, за Г. Беккером, визначаються стосовно базових аспектів життя (здоров'я, амбіції, престиж) [3, с. 27]. Наявність нетрадиційних критеріїв щодо надання переваг не позбавляє їх ієрархічності та впливає на формування нестандартної поведінки індивіда.

В контексті тіньової економіки раціональний вибір супроводжується ситуаціями невизначеності та різного ступеня ризику щодо наслідків такої діяльності. В економічній теорії невизначеність часто ототожнюється із ризиком, що частково пояснюється його поліаспектною сутністю. У подальшому скористаємося розмежуванням вказаних термінів за Ф. Найтом, який зазначає, що ризик, на відміну від невизначеності, має кількісну оцінку [9, с. 26]. Отже,

ризик – це вимірювана невизначеність, що задається ймовірнісним способом. У ситуаціях вибору ознаками ризику з об'єктивного боку є ступінь ризикованості щодо неточності оцінки можливих наслідків, а з суб'єктивного – відношення до ризику індивідів, які приймають рішення (нейтральне ставлення, запобігання чи схильність до ризику).

Дослідження проблем, що виникають в умовах ризику, ґрунтується значною мірою на теорії очікуваної корисності Неймана-Моргенштерна [10], як різновиду теорії раціонального вибору [22]. Основи теорії очікуваної корисності були закладені у результаті «петербурзького парадоксу» Бернуллі, суть якого полягає у неприйнятті ситуацій ризику [26]. Дж. Нейман та О. Моргенштерн обґрунтували надання переваг індивідами, змістивши акцент із максимізації доходу на очікувану корисність за допомогою функції, заданої у математичній формі сукупністю аксіом. Набір із чотирьох аксіом (повноти, транзитивності, незалежності та протяжності) дозволяє забезпечити необхідний базис для прийняття несуперечливих раціональних рішень. Відповідно до цієї економічної теорії критерієм раціональної поведінки індивідів при виборі оптимальної альтернативи є максимізація очікуваної корисності як цільової функції у ситуаціях, пов'язаних із ризиком. Теорія очікуваної корисності, сформульована Дж. Нейманом і О. Моргенштерном та розвинута переважно Л. Севіджем [19], пояснює принцип раціональності, характерний не тільки для окремих індивідів, а й для агрегованих економічних агентів (домогосподарств, підприємств), як в одиничних випадках, так і в повторюваних ситуаціях.

Методологічними припущеннями в теорії очікуваної корисності є здатність індивідів оцінювати корисності за допомогою математичного апарату теорії ймовірності, можливість аналізувати доступну інформацію та здійснювати продуманий вибір в умовах ризику. У подальшому теорія Неймана-Моргенштерна була доповнена Р. Зельтеном та Дж. Харшані (варіації з неповною та обмеженою інформованістю індивідів). Однак математичний апарат цієї теорії до кінця не розроблений та знаходиться у стані удосконалень і доповнень.

Спрямованість підприємств на максимізацію прибутковості, а домогосподарств – корисності, – аксіома неокласицизму, яка передбачає суттєві вимоги до кількості та якості інформації. Проте, вміння економічних агентів здійснювати складні розрахунки, виявляти можливі альтернативи в умовах інформаційної досконалості постійно зазнавали критики щодо їх емпіричної невідповідності реальній дійсності, на що одним із перших звертав увагу ще Т. Веблен. Навіть К. Поппер визнавав обмеженість постулата строгої раціональності [4, с. 351].

На противагу економічним моделям максимізації Г. Саймон, вивчаючи процедури раціонального вибору, запропонував альтернативний підхід. Зокрема, він звернув увагу на неможливість володіння всією необхідною інформацією, оскільки її оптимальний обсяг завжди обмежений вартістю, часом та дотриманням необхідного розміру досліджуваної вибірки [13, с. 63]. Одночасно вчений зазначав, що рішення економічних агентів є раціональними лише до

певної міри, внаслідок інтелектуальної нездатності людини завжди адекватно сприймати та оцінювати інформацію, обмеженості аналітичних здібностей індивідів в умовах неповних знань та недосконалих розрахункових можливостей: «суб'єкти в економіці прагнуть діяти раціонально, але насправді володіють цією здатністю лише в обмеженій мірі» [18, с. 41].

Досліджуючи чинники інформаційної невизначеності, Г. Саймон сформулював концепцію обмеженої раціональності з позицій економічної психології, відповідно до якої економічні агенти, що не здатні досягнути максимізації результату, спрощують процес вибору, приймаючи задовільні рішення [28]. Якщо одна із виявлених альтернатив виявиться сумісною із рівнем прийнятних прагнень індивіда, процес пошуку відразу припиняється. За умови невідповідності отриманих результатів власним очікуванням суб'єкта відбувається корекція економічного стилю поведінки шляхом пошуку нових варіантів одночасно із зниженням власних прагнень до реально досяжного рівня. Основна відмінність концепції Г. Саймона порівняно із класичними теоріями полягає у зміщенні акцентів від результатів раціонального вибору (їх адекватності поставленим цілям) до раціональності (ефективності) самих процедур [12, с. 27].

Г. Саймон, не протиставляв економічну теорію раціонального вибору із біхевіористичною теорією прийняття рішень, а взаємодоповнював їх, намагаючись знайти спільні критерії раціональності. Аналізуючи універсальність класичної гіпотези максимізації, вчений зробив важливе уточнення: при здійсненні вибору у короткостроковому періоді досягнення очікуваної корисності чи прийнятного рівня прибутковості (утримання ринкової частки, певного обсягу продажів) – більш вагомий мотив ніж максимізація у тривалій перспективі; у довгостроковому періоді задовільний рівень прагнень та досяжний максимум близькі до співпадіння [13, с. 55]. Цю методологічну позицію розділяє також і А. Алчіан, який зазначає, що не всі підприємці намагаються максимізувати прибуток, однак ті із них, які не здатні досягнути цього, банкрутують; отже, у досить тривалому періоді залишаються лише ті суб'єкти, які максимізують власну вигоду [24]. Загалом, раціональну поведінку економічних агентів Г. Саймон трактує двояко, погоджуючись із компромісним варіантом: «...поведінка людей відповідає і процедурам оптимальності, і процедурам отримання задовільних результатів» [12, с. 26].

До інших елементів структури «захисної оболонки» неокласицизму, без яких неможливе формулювання економічних законів, відносяться також принципи ізоляції (дослідження відносно стабільних явищ та процесів), агрегування та однорідності (аналізування типових і репрезентативних показників).

Специфічною особливістю неоінституціонального підходу є модифікація неокласичної парадигми за рахунок збереження основних передумов її «ядра» та часткова трансформація «захисної оболонки» на більш досконалі, реалістичні принципи. При цьому зберігається ключова роль інститутів, дослідження яких здійснюється шляхом застосування неокласичної економічної теорії, зокрема,

використовуючи принцип раціональної максимізації вигоди. Крім того, увага акцентується на деідеологізації, застосуванні кількісних методів формалізації та математичному моделюванні.

На відміну від неокласичної теорії, неоінституціональна економіка базується на таких положеннях:

- 1) відмова від ідеї абсолютної раціональності ринкових суб'єктів на користь принципу обмеженої раціональності (Г. Саймон) – ключова модифікація;
- 2) враховується неповнота, недосконалість та асиметричність інформації (Дж. Акерлоф, Дж. Стігліц, М. Спенс);
- 3) заперечення ідеальності ринкової системи за рахунок домінування транзакційних витрат (Р. Коуз, О. Вільямсон, Г. Демсец);
- 4) визнається існування опортуністичної поведінки економічних агентів, а не тотальної підпорядкованості законодавству (О. Вільямсон, Г. Беккер).

Прийняття передумови обмеженої раціональності в неоінституціональній парадигмі дало змогу розширити проблематику її досліджень [3; 7; 11; 17]. Зокрема, концепція обмеженої раціональності Г. Саймона у подальшому була розвинена у працях О. Вільямсона, який запропонував таку типологізацію раціональності [18, с. 40]:

- «сильна» форма, що базується на класичному принципі максимізації вигоди;
- «напівсильна» форма – обмежена раціональність (у ширшому розумінні, ніж принцип прийняття задовільних рішень Г. Саймона);
- «слабка» форма – органічна раціональність (еволюційний підхід в економічній теорії [24]).

Розділяємо спільну позицію О. Вільямсона та Г. Саймона, яка вказує на прагнення економічних агентів до раціональності одночасно з її обмеженням. При цьому важливо акцентувати увагу на тому, що інтерпретація обмежень, які накладаються на раціональність та ірраціональність (як окрему форму), є відмінними за суттю, тому їхнє отождивлення невірне.

Ідентичний підхід застосовував О. Вільямсон стосовно іншої методологічної передумови – суб'єктивного індивідуалізму, виділяючи три рівня [18, с. 43]:

- «сильна» форма – опортуністична поведінка індивідів;
- «напівсильна» форма – мотивація простого (відкритого) прагнення задоволення особистих інтересів;
- «слабка» форма – неегоїстична поведінка (покоря, недотримання власних інтересів).

В неокласичній економічній теорії суб'єкти взаємодіють між собою на ринку відповідно до власних інтересів та певних загальноприйнятих правил, недотримання яких не розглядається. На хибність такого спрощеного «механістичного» порядку звертали увагу ряд науковців. Зокрема, Вернон Сміт у своїй Нобелівській лекції зазначав, що А. Сміт у вченні про «людину економічну» не стверджував, що всі індивіди однакові у прагненні до максимізації корисності, оскільки кожен визначає власний інтерес, власним способом [29].

Альтернативний підхід представив О. Вільямсон, ввівши поняття «опортунізм»: «переслідування особистого інтересу з використанням підступності, що включає прораховані зусилля зі збивання з правильного шляху, обман, приховування інформації та інші дії, що заважають реалізації інтересів» [17, с. 687]. Опортуністична поведінка економічних агентів пов'язана із порушенням інституціональних правил та процедур, як у явних формах прояву (обман, крадіжки, шахрайство), так і в прихованих (недобросовісна конкуренція, некоректне тлумачення договірних зобов'язань, використання схем податкової оптимізації). Такий тип поведінки, притаманний, насамперед, сфері тінювих економічних відносин навіть у тих випадках, коли ринкові суб'єкти запевняють, що будуть утримуватися від застосування опортунізму. В контексті дослідження тінювої економіки найбільш суттєвим вважаємо методологічне поєднання Вільямсоном «напівсильної» обмеженої раціональності із «сильною» формою опортуністичної поведінки [18, с. 47].

У загальному випадку опортунізм у розумінні О. Вільямсона є джерелом поведінкової невизначеності та призводить до виникнення явища інформаційної асиметрії, внаслідок надання часткової чи спотвореної інформації. Передумова повноти та доступності інформації – одна з найменш реалістичних у контексті практичної діяльності економічних агентів. У реальній дійсності індивіди переважно не володіють достатнім обсягом необхідної інформації, яка є предметом вибору для прийняття раціональних рішень. Окрім того, досить поширені ситуації, коли рівень інформованості одних ринкових суб'єктів більший ніж інших. Тому економічні агенти, діючи переважно в умовах обмеженості та асиметрії інформації, намагаються уникати таких ситуацій за рахунок пошуку нових даних, що призводить до зростання трансакційних витрат.

Проблеми якості інформації, її неоднозначності та асиметричності знайшли своє відображення як об'єкта дослідження в теорії інформаційної економіки Дж. Акерлофа, Дж. Стігліца та М. Спенса. Зокрема, Дж. Акерлоф показав, що інформаційна асиметрія провокує явище зворотньої чи негативної селекції, внаслідок чого збільшується ринкова частка менш якісних товарів [1]. Дж. Стігліц у свою чергу довів, що передумова рівномірного розподілу інформації хибна, оскільки спотворює економічну реальність недовисконалості ринків [30].

Обмежена раціональність, інформаційна асиметрія та фундаментальна невизначеність у формі ризику є детермінантами трансакційних витрат. До них неоінституціоналісти відносять фактично будь-які видатки на управління економічною системою, що супроводжуються зустрічним обміном ресурсів та платежів: пошук інформації, захист прав власності, ведення переговорів, виконання договорів тощо. Необхідністю зменшення трансакційних витрат Д. Норт пояснює саму економічну доцільність існування різномісних інститутів [11, с. 84–94]. Згідно з його висновками потреба нових інституцій з'являється тоді, коли в межах існуючої системи неможливо досягти максимізації вигоди.

Раціональний вибір між офіційною та тінювою економікою, згідно з неоінституціональною парадигмою, відбувається на основі порівняння всіх можливих вигод в обох секторах. При цьому, розвиваючи підхід Р. Коуза, О. Вільямсон довів, що важливе не стільки абсолютне значення трансакційних витрат, скільки їх різниця [6, с. 1167]. Якщо трансакційні витрати в тінювій економіці менші, ніж в офіційному сегменті, а комерційна діяльність одночасно не є високоризикованою в контексті застосування правових санкцій, то використання переваг тінізації економічними агентами – обґрунтоване раціональне рішення. Економічна теорія трансакційних витрат була верифікована та отримала емпіричне підтвердження у дослідженнях тінювого сегменту Е. де Сото [15; 16].

У неоінституціональному напрямі слід виокремити також спеціальну економічну теорію «злочинності та покарань», основоположником якої є нобелівський лауреат Г. Беккер [25]. Аналізуючи економічні явища та процеси у тінювому сегменті, Г. Беккер використовує загальну методологію попередніх інституціональних теорій, узявши за основу принцип максимізації, наявність трансакційних витрат, неповноту інформації та математичний апарат теорії очікуваної корисності. Більш детальне дослідження зазначеної теорії виходить за межі цієї публікації та потребує окремого вивчення.

Наведену нами інформацію стосовно теоретико-методологічних положень мейнстріму в контексті їх застосування щодо тінювої економіки узагальнено та подано в табл. 1.

Висновки з проведеного дослідження. Неокласична парадигма в економічних дослідженнях базується на методологічному індивідуалізмі, раціональній поведінці ринкових суб'єктів, стабільності певних переваг (вподобань) індивідів, ізоляції та агрегування. Слід розрізняти раціональність економічної діяльності як процес, та її ефективність як результат.

Узагальнення різнобічних підходів ряду науковців дає можливість зробити висновок щодо практичної прийнятності загалом раціональної поведінки економічних агентів. Однак це не означає, що така поведінка ґрунтується на абсолютних розрахунках, повній інформованості та спрямована виключно на оптимізацію вибору, особливо в умовах ризику.

Економічна парадигма сучасного мейнстріму формулює методологічну передумову раціональності як у класичному варіанті (принцип максимізації), так і у менш строгій формі обмеженої раціональності (задоволення індивідами прийнятного рівня власних прагнень). Максимізація (очікуваної корисності чи прибутковості) не є єдиним та універсальним критерієм раціональності, але залишається найбільш поширеною у практичному застосуванні. Навіть за обмеженої раціональності економічних агентів відбувається процес вибору найкращої серед доступних альтернатив.

Методологія неоінституціональної парадигми через призму тінювої економіки базується на принципах обмеженої раціональності, інформаційної недосконалості та опортуністичної поведінки економічних агентів.

Таблиця 1

Основні теоретико-методологічні положення мейнстриму в контексті їх застосування щодо тіньової економіки

Парадигма дослідження	Основні передумови та принципи	Економічні теорії в контексті тіньової економіки
Неокласицизм	1. Методологічний індивідуалізм (егоїстична поведінка ринкових суб'єктів). 2. Концепція «економічної людини»: а) гіперраціональність економічних агентів; б) інформаційна досконалість; в) відсутність трансакційних витрат.	1. Теорія очікуваної корисності (вибір в умовах ризику): Дж. Нейман, О. Моргенштерн. 2. Теорія обмеженої раціональності Г. Саймона (в частині процедурної раціональності).
Неоінституціоналізм	1. Методологічний індивідуалізм (опортуністична поведінка економічних агентів). 2. Концепція «економічної людини»: а) принцип обмеженої раціональності; б) асиметричність та неповнота інформації; в) мінімізація трансакційних витрат.	1. Теорія обмеженої раціональності Г. Саймона. 2. Теорія інформаційної економіки: Дж. Акерлоф, Дж. Стігліц, М. Спенс. 3. Теорія трансакційних витрат: Р. Коуз, О. Вільямсон, Г. Демсец. 4. Теорія економічних правопорушень: Г. Беккер, Дж. Стіглер, П. Рубін, М. Олсон.

Примітка: узагальнено та складено автором.

Завдяки введенню в неоінституціоналізм модифікованих передумов та принципів з'явилася можливість удосконалення аналізу поведінки економічних агентів у ситуаціях ризику, встановлення причин прийняття ірраціональних

рішень (теорія перспективи Д. Канемана, А. Тверські) та більш детального дослідження тіньової економіки (теорія економічних правопорушень Г. Беккера, Дж. Стіглера, П. Рубіна, М. Олсона).

ЛІТЕРАТУРА

- Акерлоф Дж. Рынок «лимонов»: неопределенность качества и рыночный механизм / Дж. Акерлоф // THESIS. – 1994. – Вып. 5. – С. 91–104.
- Баумоль У. Чего не знал Альфред Маршалл: вклад XX столетия в экономическую теорию / У. Баумоль // Вопросы экономики. – 2001. – № 2. – С. 73–107.
- Беккер Г. С. Экономический анализ и человеческое поведение / Г. С. Беккер // THESIS. – 1993. – Вып. 1. – С. 24–40.
- Блауг М. Методология экономической науки, или как экономисты объясняют / М. Блауг; [пер. с англ. под ред. В. С. Автономова]. – М.: НП «Журнал Вопросы экономики». – 2004. – 416 с.
- Блауг М. 100 великих экономистов после Кейнса / М. Блауг; [пер. с англ. под ред. М. А. Сторчевого]. – СПб.: Экономическая школа. – 2008. – 384 с.
- Історія економічних учень: Хрестоматія / За ред. В. Д. Базилевича. – К.: Знання, 2011. – 1198 с.
- Коуз Р. Фирма, рынок и право / Р. Коуз; [пер. с англ. Б. Пинскер]. – М.: Новое издательство. – 2007. – 224 с.
- Лакатос И. Методология научных исследовательских программ / И. Лакатос // Вопросы философии. – 1995. – № 4. – С. 135–154.
- Найт Ф. Понятия риска и неопределенности / Ф. Найт // THESIS. – 1994. – Вып. 5. – С. 12–28.
- Нейман Дж. Теория игр и экономическое поведение / Дж. фон Нейман, О. Моргенштерн. – М.: Наука. – 1970. – 707 с.
- Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Д. Норт; [пер. с англ. А. Н. Нестеренко; науч. ред. Б. З. Мильнера]. – М.: Фонд экономической книги «Начала», 1997. – 180 с.

REFERENCES

- Akerlof, Dzh. "Rynok «limonov»: neopredelennost kachestva i rynochnyy mekhanizm" [Market "lemons": quality uncertainty and the market mechanism]. THESIS, no. 5 (1994): 91-104.
- Alchian, A. "Uncertainty, Evaluation and Economic Theory" Journal of Political Economy vol. 58, no. 3 (1950): 211-221.
- Bekker, G. S. "Ekonomicheskyy analiz i chelovecheskoe povedenie" [Economic analysis and human behavior]. THESIS, no. 1 (1993): 24-40.
- Blaug, M. Metodologiya ekonomicheskoy nauki, ili kak ekonomisty obiasniaiut [Methodology of Economics, or as economists explain]. Moscow: Voprosy ekonomiki, 2004.
- Blaug, M. 100 velikikh ekonomistov posle Keynasa [100 great economists after Keynes]. St. Petersburg: Ekonomicheskaya shkola, 2008.
- Baumol, U. "Chego ne znal Alfred Marshall: vklad XX stoletia v ekonomicheskuyu teoriyu" [He did not know Alfred Marshall: XX century contribution to economic theory]. Voprosy ekonomiki, no. 2 (2001): 73-107.
- Becker, G. S. "Crime and Punishment: An Economic Approach" Journal of Political Economy vol. 76, no. 2 (1968): 169-217.
- Bernoulli, D. "Exposition of a New Theory on the Measurement of Risk" Econometrica vol. 22, no. 1 (1954): 23-36.
- Errou, K. "Razvitie ekonomicheskoy teorii s 1940 goda: vzgliad ochevidtса" [Development of economic theory since 1940: an eyewitness view]. Voprosy ekonomiki, no. 4 (2010): 4-23.
- Fridmen, M., and Sevidzh, L. Dzh. "Analiz poleznosti pri vybore sredi alternativ, predpolagaiushchikh risk" [Utility analysis when choosing among alternatives that involve risk]. In Vekhi

12. Саймон Г. А. Рациональность как процесс и продукт мышления / Г. А. Саймон // THESIS. – 1993. – Вып. 3. – С. 16–38.
13. Саймон Г. А. Теория принятия решений в экономической теории и науке о поведении / Г. А. Саймон // Вехи экономической мысли. Теория фирмы; [под ред. В. Гальперина]. – СПб.: Экономическая школа. – 2000. – Т. 2. – С. 54–72.
14. Самуэльсон П. Э. Принцип максимизации в экономическом анализе / П. Э. Самуэльсон // THESIS. – 1993. – Вып. 1. – С. 184–202.
15. Сото Э. де. Загадка капитала / Э. де Сото; [пер. с англ. Б. Пинскер]. – М.: Олимп-Бизнес. – 2004. – 272 с.
16. Сото Э. де. Иной путь. Невидимая революция в третьем мире / Э. де Сото; [пер. с англ. Б. Пинскер]. – М.: Catallaxy. – 1995. – 408 с.
17. Уильямсон О. И. Экономические институты капитализма: фирмы, рынки, «отношенческая» контрактация / О. И. Уильямсон; [науч. ред. В. С. Каткало]. – СПб.: Лениздат. – 1996. – 702 с.
18. Уильямсон О. И. Поведенческие предпосылки современного экономического анализа / О. И. Уильямсон // THESIS. – 1993. – Вып. 3. – С. 39–49.
19. Фридмен М. Анализ полезности при выборе среди альтернатив, предполагающих риск / М. Фридмен, Л. Дж. Сэвидж // Вехи экономической мысли. Теория потребительского поведения и спроса; [под ред. В. Гальперина]. – СПб.: Экономическая школа. – 2000. – Т. 1. – С. 208–249.
20. Фридмен М. Методология позитивной экономической науки / М. Фридмен // THESIS. – 1994. – Вып. 4. – С. 20–52.
21. Хайлбронер Р. Л. Экономическая теория как универсальная наука / Р. Л. Хайлбронер // THESIS. – 1993. – Вып. 1. – С. 41–55.
22. Хэндс У. Нормативная теория рационального выбора: прошлое, настоящее и будущее / У. Хэндс // Вопросы экономики. – 2012. – № 10. – С. 52–75.
23. Эрроу К. Развитие экономической теории с 1940 года: взгляд очевидца / К. Эрроу // Вопросы экономики. – 2010. – № 4. – С. 4–23.
24. Alchian A. Uncertainty, Evaluation and Economic Theory / A. Alchian // Journal of Political Economy. – Los Angeles, 1950. – Vol. 58. – № 3. – P. 211–221.
25. Becker G. S. Crime and Punishment: An Economic Approach / G. S. Becker // Journal of Political Economy. – 1968. – Vol. 76. – № 2. – P. 169–217.
26. Bernoulli D. Exposition of a New Theory on the Measurement of Risk / D. Bernoulli // Econometrica. – 1954. – Vol. 22. – № 1. – P. 23–36.
27. Kahneman D. Prospect theory: an analysis of decision under risk / D. Kahneman, A. Tversky // Econometrica, 1979. – Vol. 47. – № 2. – P. 263–291.
28. Simon H. A. A Behavioral Model of Rational Choice / H.A. Simon // Quarterly Journal of Economics. – 1955. – Vol. 69. – № 1. – P. 99–118.
29. Smith V. Nobel Prize Lecture: Constructivist and Ecological Rationality in Economics / V. Smith / Stockholm University: December 8, 2002 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/2002/smith-lecture.html
30. Stiglitz J. E. Information and Competitive Price Systems / S. J. Grossman, J. E. Stiglitz // The American Economic Review. – 1976. – Vol. 66. – № 2. – P. 246–253.
- ekonomicheskoy mysli. Teoriia potrebitelskogo povedeniia i sprosa, 208-249. St. Petersburg: Ekonomicheskaiia shkola, 2000.
- Fridmen, M. "Metodologiya pozitivnoy ekonomicheskoy nauki" [Methodology of Positive Economics]. THESIS, no. 4 (1994): 20-52.
- Grossman, S. J., and Stiglitz, J. E. "Information and Competitive Price Systems" The American Economic Review vol. 66, no. 2 (1976): 246-253.
- Istoriia ekonomichnykh uchen [History of economic doctrines]. Kyiv: Znannia, 2011.
- Khaylbroner, R. L. "Ekonomicheskaiia teoriia kak universalnaia nauka" [Economic theory as a universal science]. THESIS, no. 1 (1993): 41-55.
- Khends, U. "Normativnaia teoriia ratsionalnogo vybora: proshloe, nastoiashchee i budushchee" [Normative theory of rational choice the past, present and future]. Voprosy ekonomiki, no. 10 (2012): 52-75.
- Kouz, R. Firma, rynek i pravo [Firm, the market and the right]. Moscow: Novoe izdatelstvo, 2007.
- Kahneman, D., and Tversky, A. "Prospect theory: an analysis of decision under risk" Econometrica vol. 47, no. 2 (1979): 263-291.
- Lakatos, I. "Metodologiya nauchnykh issledovatel'skikh programm" [The methodology of scientific research programs]. Voprosy filosofii, no. 4 (1995): 135-154.
- Neyman, Dzh., and Morgenshtern, O. Teoriia igr i ekonomicheskoe povedenie [Theory of Games and Economic Behavior]. Moscow: Nauka, 1970.
- Nort, D. Instituty, institutsionalnye izmeneniia i funktsionirovanie ekonomiki [Institutions, Institutional Change and Economic Performance]. Moscow: Nachala, 1997.
- Nayt, F. "Poniatia riska i neopredelennosti" [The concepts of risk and uncertainty]. THESIS, no. 5 (1994): 12-28.
- de Soto, E. Zagadka kapitala [The Mystery of Capital]. Moscow: Olimp-Biznes, 2004.
- Samuelson, P. E. "Printsip maksimizatsii v ekonomicheskom analize" [Maximization principle in economic analysis]. THESIS, no. 1 (1993): 184-202.
- Saymon, G. A. "Teoriia priiniatia reshenii v ekonomicheskoy teorii i nauke o povedenii" [Decision theory in economics and the science of behavior]. In Vekhi ekonomicheskoy mysli. Teoriia firmy, 54-72. St. Petersburg: Ekonomicheskaiia shkola, 2000.
- de Soto, E. Inoy put. Nevidimaia revoliutsiia v tretem mire [Other way. Invisible Revolution in the Third World]. Moscow: Catallaxy, 1995.
- Simon, H. A. "A Behavioral Model of Rational Choice" Quarterly Journal of Economics vol. 69, no. 1 (1955): 99-118.
- Smith, V. "Nobel Prize Lecture: Constructivist and Ecological Rationality in Economics" http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/2002/smith-lecture.html
- Saymon, G. A. "Ratsionalnost kak protsess i produkt myshleniia" [Rationality as process and product of thought]. THESIS, no. 3 (1993): 16-38.
- Uiliamson, O. I. Ekonomicheskie instituty kapitalizma: firmy, rynki, «otnoshencheskaia» kontraktatsiia [Economic Institutions of Capitalism : Firms, Markets, "relational " contracting]. St. Petersburg: Lenizdat, 1996.
- Uiliamson, O. I. "Povedencheskie predposylki sovremennogo ekonomicheskogo analiza" [Behavioral assumptions of modern economic analysis]. THESIS, no. 3 (1993): 39-49.